

VAKIF ABİDELERİNİN KORUNMASI VE KARŞILAŞILAN SORUNLAR

Y.Mim.Filiz OĞUZ

S ekizincisini kutlamakta olduğumuz Vakıf Haftası dolayısıyla düzenlenen Restorasyon Semineri bu yıl, Vakıf abidelerinin korunması amacıyla Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün yapmış olduğu uygulamalar ve yapmayı plânladığı çalışmalardan bazı örneklerin tanıtımı ve tartışmaya açılması şeklinde düşünülmüştür. Amacımız bilimsel bir ortamda konuların tartışılması ve çalışmalarımıza ışık tutacak, yön verecek değerli görüş ve yapıcı kritiklerinizi alabilmektir. Ancak, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün abidelerimizin korunarak bizden sonraki kuşaklara sağlıklı bir şekilde iletilmesi amacıyla yaptığı çalışmalarda pek çok zorluk ve sorunla karşılaştığı da bir gerçektir. Değerlendirmelerinizin mevcut zorluk ve sorunların bilincinde daha gerçekçi olacağı ve tenkitlerinizin daha yapıcı ve yararlı olacağı düşüncesiyle, tanıtımlara geçmeden önce, bu sorunlardan çok kısa bir şekilde bahsetmeyi uygun gördük. Bu sorunları, bir restorasyon süreci içinde anlatmaya çalışacağım.

Koruma olgusunun ilk aşaması, neyin korunacağını bilmesi yani tespit çalışmalarıdır. Sabahki oturumlarda örneklerini izlediğimiz bu çalışmalar, uzun araştırma ve incelemeyi gerektirdiğinden henüz tamamlanamamıştır. Vakıflar Genel Müdürlüğü bugün, tarihi, mimarî, sanatsal değerleri, fiziksel durumları, buldukları yer, resmi ve mahalli istekler gibi kriterler doğrultusunda hazırlanan programlar çerçevesinde çalışmaktadır. Ancak, gerek eser sayısının fazlalığı ve fiziksel durumlarının genellikle çok kötü olması ve gerekse tespit çalışmalarının tamamlanamamış olması, bu programların çok sağlıklı olmasını engellemektedir.

Programlarda her ne kadar büyük onarımlar yanında bazı yapıların basit onarımları da ele alınmaktaysa da, acil durumda müdahale bekleyen eser sayısının çok fazla olması nedeniyle pek çok eserin ufak müdahalelerle halledilebilecek basit onarımları gerçekleştirilememekte, bu da eserin giderek daha fazla bozulmasına yol açmaktadır. Fazla bir mali yük getirmeyen ve çok fazla uzmanlık gerektirmeyen bu onarımlar için Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün ayrı bir kadro oluşturması ve ödenek ayırması mümkün olamamıştır.

Programa alınan eserler hakkında onarıma başlamadan önce yapılması gereken çalışmaların başında mevcut durumun tespiti gelmektedir. Bu çalışmalar fotografik belgeleme ve rölövelerin hazırlanmasını kapsamaktadır. Bu işlem bugün, arazide uzun, yorucu ve bazen hayati tehlike dahi arz eden bir ekip çalışmasını gerektiren araç ve metotlarla yapılmaktadır. Sonuç olarak hazırlanan rölövelerde istenilen hassasiyet ve doğrulukta olamamaktadır. Ayrıca, kuruluştaki mevcut eleman gücünün bu konuya çok uzun zaman ayırması, neticede çok önemli olan diğer çalışmalar için gereken sürenin çok kısılmasına yol açmaktadır.

Diğer yandan, bugün kullanılan yöntemlerle yapıdaki statik aksaklıkları, deformasyonları tespit ve takip etmek mümkün olamamaktadır.

Rölövelerin hazırlama süresini çok azaltan ve sonuçta çok hassas projeler elde edilmesine imkan sağlayan çağdaş ölçü ve çizim araç ve gereçlerin mutlaka uygulamaya konulması gerekir. Bu amaçla, Fotogrametri imkanının sağlanması çalışmaları son aşamaya getirilmiştir. Önümüzdeki yıllarda bu konu-

da Kurum içinde bir rahatlama olacağı kesindir. Bunu diğerlerinin izlemesi en büyük dileğimizdir.

Restore edilmesi plânlanan bir eser için başlıca iki tür araştırma yapılması öngörülmektedir.

1. Yapının kendi üzerinde, arazide yapılan araştırmada, yapı üzerindeki izlerin ve yakın çevresinin incelenmesi yoluyla yapının uğramış olduğu tahribat, tamir ve tadilatın saptanması amaçlanmaktadır. Yapı üzerinde çok dikkatli bir çalışma gerektiren bu inceleme:

- . Yapının geçirmiş olduğu devrelerin kapsam ve tarihlerinin belirlenmesi,
- . Eserin müdahale gerektiren bölümlerinin tespiti,
- . Onarılabilecek bölümlerin özgünlüğünün araştırılması,
- . Yapının tüm bölümlerinin konstrüktif özelliğinin, malzemesinin ve işçilik karakterinin belirlenmesi,

- . Eksik elemanların belirlenmesi ve bunlar hakkında araştırma yapılması (Kazı, sıva raspası gibi),
- . Eserin statik yönden incelenmesi, problemlerin tespiti,
- . Bu incelemeler için gerekli olan malzeme örneklerinin toplanmasını içermektedir.

2. Arazi çalışması dışında, eser hakkında yapılması gereken araştırma:

- . Eserin bulunduğu yer ve yapıldığı devrin politik, sosyal ve ekonomik karakteristiklerinin belirlenmesi,
- . Eserin bünyesini etkileyen olayların kronolojik etüdü,
- . Eser hakkında bilgi verebilecek arşiv ve diğer yazılı dökümanların araştırılmasını kapsamaktadır.

Bu araştırmalar ve toplanan malzeme örneklerinin laboratuvar analiz sonuçları ile belirli bir zaman ve bölge kapsamında yapılan mukayeseli analiz çalışmalarının sonucunda yapının değerlendirilmesi ve Restitüsyon projelerinin hazırlanması amaçlanmaktadır.

Çok kapsamlı bir araştırma ve inceleme gerektiren bu çalışma, yapının değerlendirilmesi ve onarım karakteri ve ilkelerinin belirlenmesini doğrudan etkilemesi nedeniyle restorasyon çalışmasının en önemli aşamalarından biridir. Uzman mimar, sanat tarihçisi, tarihçi, statikçi, ve kimyager, biolog gibi laboratuvar elemanlarının ortak çalışmasını gerektirmektedir. Ancak, bugün kurum içinde yeterli deneyime sahip uzman mimar istihdamı mümkün olamamaktadır. Bu konuda çalışanlara ayrıcalıklı haklar yasalar da tanınmadıkça ve idare bir takım özendirici önlemler almadıkça yeterli bir kadronun oluşturulması mümkün değildir.

Mevcut kadroyu oluşturan elemanların bir kısmı uzmanlık eğitimine veya yeterli deneyime sahip olmamakla beraber, bugünkü koşullarla ve büyük bir özveri ile görevi yerine getirmeye çalışmaktadırlar. Programların çok yüklü olması ve bürokratik işlemlerin çokluğu nedeniyle ancak bazı hallerde sağlıklı araştırma için zaman sağlanabilmektedir. Sanat tarihçileri şu anda, daha acil olan tespit işine kanalize edilmiş olduklarından mimarlara destek olamamaktadırlar. Statik konularda etkin görev yapabilecek uzmanlaşmış eleman eksikliği diğer kurumlarda olduğu gibi Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün de en büyük sorunlarından biridir. Her türlü görev mimar tarafından yerine getirilmeye, her türlü sorun mimar tarafından çözümlenmeğe çalışılmaktadır. Projelerin teknik ressamlık işleri de buna dahildir.

Araştırma safhasının en etkin öğelerinden biri olan Restorasyon Laboratuvarının kurulabilmesi amacıyla önceki yıllarda hazırlanmış olan bir uluslararası teknik işbirliği projesi, Dışişleri yetkililerinin olumsuz yaklaşımları nedeniyle başarısızlığa uğramıştır. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün kendi imkânları ile oluşturmaya çalıştığı laboratuvar ise henüz kuruluş aşamasında olduğundan şimdilik sadece bazı konularda devreye girebilmektedir. Ancak, kuruluşun tamamlanması ile, restorasyon işlerinin bilimsel bir temele oturtulması mümkün olabilecektir.

Yurdumuzda bu alanda çalışmalar yapan kuruluşlar arasında bilgi, belge alışverişi yok denecek kadar azdır. Özellikle çalışmanın bu safhasında öğretim kurumlarından destek alınamaması çok üzücüdür.

Yapıda uygulanacak restorasyon ile ve kararlarının belirlenmesi kapsamında yapılması gereken işlemleri çok özet olarak şu şekilde sıralamak mümkündür:

- . Mevcut kısımların sağlaştırılması için ilke ve yöntemlerin belirlenmesi,
- . Mevcut olmayan bölümler için ilke ve yöntemlerin belirlenmesi,
- . Eserin özgün yapısında mevcut olmayan ancak çeşitli nedenlerle eklenmesi zorunlu elemanlarla ilgili işlemlerin belirlenmesi,

- . Eserin statik sorunlarının çözümü için gerekli işlemlerin belirlenmesi,
- . Belirlenen ilke ve yöntemler doğrultusunda restorasyon proje ve detaylarının hazırlanması.

Ayrıca özgün işlevin ortadan kalkması halinde, eserin korunması ve yaşatılması amacıyla yeni bir işlev verilmesi kaçınılmazdır. Bu çalışmanın kapsamında:

- . Eserin korunması için yeni bir işlevin gerekip gerekmediğinin belirlenmesi,
- . Eserin bulunduğu mahallin sosyal, ekonomik ve kültürel yapısının incelenmesi ile eser için yeni işlev alternatiflerinin belirlenmesi,
- . Eserin özgün işlevinin ortaya çıkarttığı mimari kompozisyonun alternatiflere uygunluk derecesinin araştırılması ve en uygunun seçimi,
- . Yeni işlevin gerektirdiği değişiklik ve ilaveler için uygulanacak ilke ve yöntemlerin belirlenmesi,
- . Belirlenen ilke ve yöntemler ışığında kullanım projesinin hazırlanması gerekmektedir.

Sağlıklı restorasyon kararlarının, deneyimli bir uzman mimar tarafından, bir ekip çalışmasının sonucunda tamamlanan araştırma sonuçlarına dayanarak ve çağdaş ilke ve görüşler ışığında alınması esastır. Ancak deneyimsiz, genç bir kadro ile ve gerektiği gibi tamamlanamayan araştırmalara dayanarak alınan kararlarda bazı hataların yapılması doğaldır. Ayrıca bu kararların son onay makamı olan Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurullarının da çeşitli nedenlerle her zaman çok sağlıklı kararlar alamadıkları, uyulan ilke ve kriterlerin kuruldan kurula değiştiği de bir gerçektir.

Yapının yeniden işlevlendirilmesi konusunda ise, genellikle eserin mimari kompozisyonu ve kapasitesi yeni işlev olanakları ile çelişmekte ve konu çoğunlukla yapıdan ödün verilmesiyle sonuçlanmaktadır. Yapının kaderine terk edilerek harap olması veya bazı köklü ilave ve değişikliklere yol açacak şekilde de olsa işlevlendirilerek yaşatılması ikilemi, bu kararı alan görevli kadar, onay makamı olan Koruma Kurullarını da zorlamaktadır.

Uygulama safhasında ise karşılaşılan sorunların en önemlisi 1.1.1984 tarihinde yürürlüğe giren 2886 Sayılı Devlet İhale Kanunudur. Kanununun 1. maddesi Genel Bütçeye dahil dairelerle, katma bütçeli idarelerin, özel idare ve belediyelerin alım, satım, hizmet, yapım, kira vs. işlerini bu kanun kapsamında yazılı hükümlere göre yürütülmesi esasını getirmiştir.

Kanununun 4. maddesindeki Yapım, "*her türlü inşaat, ihzarat, imalat, sondaj, tesisat, onarım, yıkma, değiştirme, yenileştirme ve montaj işlerini*" ifade eder hükmü ile restorasyon işlemini de kapsamaktadır.

2863 ve 3386 Sayılı Yasalar, taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının bakım, onarım, restorasyon, değerlendirme, muhafaza ve nakil işleri ile bu maksatla hazırlanacak projelerin yapımı hakkında 2886 Sayılı Devlet İhale Kanunu ile 1050 Sayılı Muhasebe-i Umumiye Kanunu uygulanmaz hükmünü getirmiştir. Buna rağmen, bu fıkranın uygulanmasına dair usul ve esasları belirleyen "**Yönetmelik**" henüz yürürlüğe konulamadığından uygulanamamaktadır. Restorasyon işleri halâ, 2886 Sayılı Kanun çerçevesinde ihale edilmekte ve yüksek kırımlarla, işin ehli olmayan müteahhitlerce yapılmaktadır. Bu ihalelerde, işlerin özelliğine göre uzmanlaşmış müteahhit ve firmalar lehine idarelerin hiç bir şekilde inisiyatif kullanması söz konusu olamamaktadır.

Bayındırlık ve İskan Bakanlığınca ilan edilen rayiçlere dayandırılarak her yıl yeniden hazırlanan Eski Eser Birim Fiyatlarının tüm çabalara rağmen piyasa fiyatlarının altında kalması da önemli bir sorundur. Restorasyon işlerinin görevli elemanlar kadar, uygulamayı fiilen üstlenen müteahhitler açısından da cazip hale getirilememesi, zaten çok az sayıda olan uzman müteahhit ve ustaların daha kolay ve kazançlı sahalara kaymasına sebep olmaktadır.

Vakıf abidelerinin korunması konusunun ana hatlarını ve başlıca sorunları ifade etmeye çalıştım. Özet olarak:

Korumanın sadece ekonomik bir olgu olmadığının anlaşılması, çalışmayı hazırlayan, yönlendiren, yürüten ve denetleyen insan faktörünün de ele alınması ve konunun çalışanlar açısından çekici hale getirilebilmesi için yasal ve idari düzenlemelerin yapılması,

Bu konuda yurt içinde kurumlararası ilişkilerin özellikle öğretim kurumlarıyla işbirliği programlarının geliştirilmesi,

Ayrıca yurt dışındaki uygulamaların izlenmesi, kullanılan yöntem ve malzemelerin yurdumuzda da uygulanabilmesi için gereken önlemlerin alınmasının kaçınılmaz olduğunu vurgulayarak sözlerime son veriyorum.